

JANUSZ BOBIŃSKI

Dziesięcioletnie osiągnięcia Kampinoskiego Parku Narodowego (1959 - 1969)

Десятилетие достижения Кампинского государственного заповедника (1959—1969)

Ten-years' achievements of Kampinos National Park (1959—1969)

Z okazji dziesięciolecia istnienia Kampinoskiego Parku Narodowego warto dokonać podsumowania jego osiągnięć.

Kampinoski Park Narodowy odziedziczył drzewostany zdewastowane i zniekształcone w ostatnich stuleciach wskutek nadmiernych wyrębów, wykonywanych przeważnie w postaci dużych zrębów zupełnych. Przy odnowieniach nie uwzględniano wszystkich rodzimych gatunków drzew, które z całą pewnością były dawniej gatunkami lasotwórczymi.

Dla większości personelu terenowego obce były zasady odbudowy drzewostanów Puszczy Kampinoskiej i idee ochrony przyrody.

W tej sytuacji dziesięcioletnie osiągnięcia Kampinoskiego Parku Narodowego mają szczególne znaczenie.

Organizatorem i pierwszym dyrektorem Parku był mgr inż. Kazimierz He y m a n o w s k i, drugim — inż. Henryk C z a p l i c k i, trzecim, do dziś urzędującym, jest inż. Jerzy S z y m c z a k.

Mimo zmian na stanowiskach kierowniczych Parku linia postępowania w odbudowie Puszczy była jednolita. Głównym kierunkiem działalności było zablížnienie ran zadanych Puszczy w okresie obu wojen światowych oraz przyjęcie takich metod zagospodarowania rezerwatowego, które przynajmniej częściowo przywróciłyby naturalną strukturę lasów KPN. Istniejące operaty gospodarcze nie mogły przy tym znaleźć zastosowania, gdyż zawierały zalecenia dla jednostek produkcyjnych.

Doraźnie cel osiągnięto na drodze wstrzymania zrębów zupełnych, zaprzestania wypasów bydła i grabienia ściółki, wzmożenia rozmiaru zalesień i odnowień na powierzchniach otwartych i pod okapem oraz nasilenia zabiegów pielęgnacyjnych w drzewostanach młodszych klas wieku.

Na odcinku ochrony przyrody nastąpiła zdecydowana poprawa. Ograniczenie ruchu turystycznego do wyznaczonych szlaków turystycznych oraz ograniczenie zbioru jagód i grzybów zmniejszyło w poważnym stopniu penetrację terenów leśnych. Energiczna akcja zwalczania nielegalnego zbioru grzybów kapeluszowych dała częściowo pozytywne wyniki. Poza tym podjęto próby sztucznego rozmnażania borowika w warunkach natu-

ralnych. Udało się znacznie ograniczyć wnykarstwo, stanowiące poprzednio plagę KPN. Zmniejszono również szkody powodowane wyłamywaniem gałązek modrzewia, wrywaniem widłaka i innych roślin chronionych.

W 1964 r. w Granicy przy nadl. Kampinos zorganizowano wysiłkiem pracowników Parku Muzeum Puszczy Kampinoskiej. Ta skromna ekspozycja budzi duże zainteresowanie zwiedzających. Pomimo niezbyt dogodnej lokalizacji podyktowanej brakiem odpowiedniego budynku w miejscu bardziej uczęszczanym, liczba odwiedzających muzeum dochodzi do 10 000 rocznie. W planie perspektywicznym przewidziano wybudowanie specjalnego pawilonu muzealnego. Gdyby projekt Polskiego Towarzystwa Leśnego utworzenia ogólnopolskiego muzeum leśnego mógł być zrealizowany właśnie na terenie KPN, najlepszym rozwiązaniem byłoby zorganizowanie w tym muzeum również ekspozycji ilustrującej przyrodę Puszczy Kampinoskiej. W dotychczasowym muzeum powinno się utrzymać ekspozycję lokalną.

W zakresie wydawnictw popularno-naukowych w 1963 r. wydano albumik „Wczoraj — dziś — jutro Puszczy Kampinoskiej“, w 1964 r. — folder „Pamiętki Narodowe KPN“, zaś w 1967 r. — bogato ilustrowaną książkę „W ostępach podstołecznej Puszczy“ J. B o b i ń s k i e g o i L. C h o c i ł o w s k i e g o.

Poza tym opublikowano liczne artykuły w „Sylwaniu“, „Lesie Polskim“, „Chrońmy Przyrodę Ojczyzną“, „Przyrodzie Polskiej“ oraz w prasie codziennej.

W Puszczy Kampinoskiej prowadzi prace naukowo-badawcze kilkanaście instytucji naukowych. Ogółem zgłoszono 85 tytułów prac. Na czoło wysuwa się Instytut Ekologii PAN w Dziekanowie Leśnym, z dominującą tematyką zoologiczną. Badania nad roślinnością, głównie zarodnikową, prowadzą zakłady: Systematyki i Geografii Roślin UW oraz Systematyki Roślin PAN. Cenne prace w zakresie architektury krajobrazu Puszczy prowadził Zakład Architektury Krajobrazu PW, dzięki inicjatywie zmarłego już prof. W. Plapisa, członka Rady KPN. Ponadto badania na tym terenie prowadzą: SGGW, Instytut Badawczy Leśnictwa, Instytut Zoologiczny PAN i inne.

Również KPN we własnym zakresie prowadzi wiele prac badawczych, dzięki utworzeniu w czerwcu 1967 r. Stacji Naukowo-Badawczej KPN w Laskach Warszawskich.

Dotychczasowe kierunki badań i osiągnięcia Stacji dadzą się sprowadzić do poniższych tematów.

1. Jałowiec pospolity (*Juniperus communis* L.) i jego rola hodowlana

Praca podjęta w 1963 r. dała bardzo ciekawe wyniki. Poza pogłębieniem wiadomości o morfologii jałowca, stwierdzono jego dodatni wpływ na glebę oraz na stan zdrowotny i wzrost drzewostanów, w których występuje. Wyniki obserwacji opublikowano w „Sylwaniu“ nr 5 z 1969 r.

2. Metody ochrony kapeluszowych grzybów naziemnych

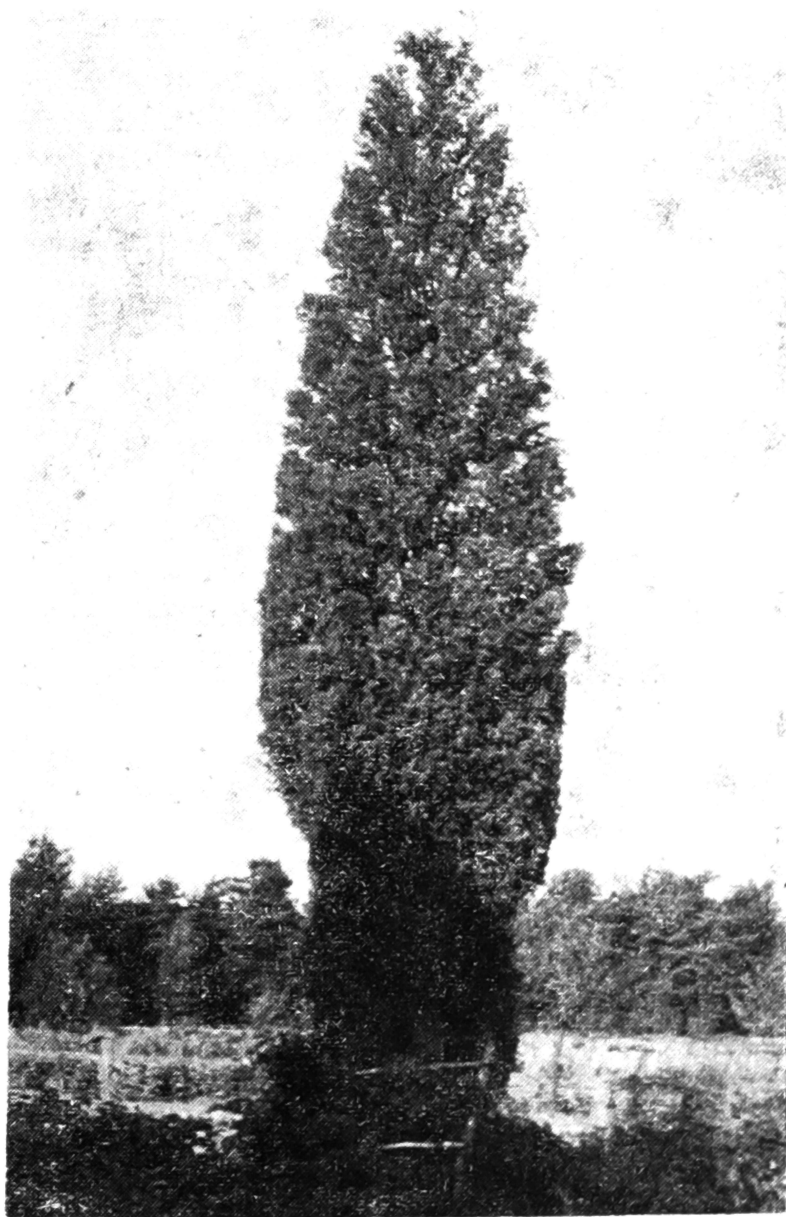
Wyniki badań przedstawiono w „Sylwaniu“ nr 5 z 1966 r.

3. Modrzew polski (*Larix polonica* Racibor) i jego rola w KPN

Przeprowadzona w 1964 r. inwentaryzacja modrzewia w KPN wykazała 11 sztuk modrzewia europejskiego w wieku około 100 lat oraz ponad

3000 egzemplarzy modrzewia europejskiego bądź polskiego w wieku 6—16 lat.

Dotychczasowe obserwacje wykazały, że modrzew polski na terenie Puszczy Kampinoskiej rozwija się bardzo dobrze. Dwuletni modrzew polski z nasion z Bliżyna w miejscowych szkółkach, na glebie nawożonej wyłącznie kompostem, dochodzi do 1 m wysokości. W trzynastoletnim młodniku koło nadleśniczówki Kromnów, na siedlisku LM, sosna osiągnęła 6 m, dąb — 5 m, zaś modrzew — 13 m wysokości. Koło strażniczówki Opaleń, na siedlisku słabego BM, roczny przyrost dwudziestoletniego modrzewia w 1964 r. wyniósł 2 m.

Ryc. 1. Pomnikowy jałowiec na wydmie Białe Góry (7 m wysokości i 16 cm pierśnicy)
Fot. Janusz Bobiński

Szczególnie dobre wyniki daje uzupełnianie modrzewiem lukowatych młodników sosnowych. Na siedlisku Bśw można wprowadzać go w niewielkie luki nawet do sześcioletnich młodników w BM i LM — nawet do młodników dziewięcioletnich. Domieszkę modrzewia zaleca się wprowadzać w lukach grupowo i kępowo, co najmniej po 6 sztuk.

Dotychczas wprowadzono do drzewostanów Puszczy Kampinoskiej około 100 tys. modrzewia polskiego.

4. Restytucja cisa pospolitego (*Taxus baccata* L.) w KPN

Położenie Puszczy Kampinoskiej poza zasięgiem tak ważnych cienioznośnych gatunków, jak jodła, buk i świerk stwarza utrudnienia

w przebudowie zdewastowanych drzewostanów. Nazwa wsi Cisowe oraz stwierdzenie występowania w rejonie sąsiedniego rezerwatu „Krzywa Góra“ odpowiednich dla cisa siedlisk, naprowadziły na myśl restytuowania tego wybitnie cienioznośnego i cennego gatunku.

W latach 1964—1967 wprowadzono w około 60 l drzewostanie sosnowym z udziałem grabu, na siedlisku BM 350 egz. 6 l cisa, zaś w uroczysku Granica — 50 sztuk. Po zabezpieczeniu go za pomocą ukośnie wbitych przy każdym drzewku palików przed zgryzaniem przez zwierzynę, daje przyrosty roczne dochodzące do 20 cm. Próby wprowadzenia cisa są kontynuowane.

5. Metody ochrony mrowisk rudnicy mniejszej (*Formica rufa* L.)

Znaczna liczba ptactwa, zwłaszcza śpiewającego, duża liczba dzików (ponad 300 sztuk) oraz około 3000 mrowisk rudnicy — to główne, moim zdaniem, czynniki, dzięki którym przeważnie jednogatunkowe i jednowiekowe drzewostany sosnowe KPN wykazują bardzo dobrą zdrowotność. Stwierdzono jednak, że około 10% mrowisk jest systematycznie uszkodzonych; około 60% uszkodzeń powoduje człowiek, 30% dzik i 10% ptaki, głównie bażanty i dzięcioły.

Całkowite zabezpieczenie przed wszelkimi szkodami daje jedynie ochrona mrowisk za pomocą pryzm z żerdzi, obciążonych siatką drucianą („Przegląd Zoologiczny“ nr 1, 1969).

Prace powyższe prowadzi mgr Janusz Bobiński — pracownik Stacji Naukowo-Badawczej, konsultując się z odpowiednimi specjalistami z IBL, SGGW i innych instytucji naukowych.

Ponadto prowadzone są prace naukowo-badawcze nad względną szkodliwością drobnych gryzoni leśnych, nad łosiem kampinoskim oraz nad założeniami do odbudowy Puszczy. Otrzymano przy tym wiele materiałów i osiągnięto pozytywne wyniki.

Stacja Naukowo-Badawcza KPN prowadzi obserwacje fitofenologiczne (od 1963 r.) pod kierunkiem Zakładu Ekologii Leśnej IBL oraz zoofenologiczne (od 1969 r.) pod kierunkiem Zakładu Fenologii i Ochrony Przyrody Un. Lubelskiego (doc. S. Riabinin).

Prowadzi się również systematycznie, od 1960 r. obserwacje fenologiczne dla PIHM, oparte od 1963 r. na notowaniach temperatury, ciśnienia atmosferycznego i wilgotności powietrza, w czasowej stacji meteorologiczno-klimatologicznej w uroczysku Opaleń.

We wszystkich omówionych pracach znaczną pomoc w zbieraniu materiałów w terenie, głównie w postaci przeprowadzanych inwentaryzacji, oddają terenowi pracownicy Parku.

Dawne operaty urządzania lasu na lata 1956—1965, opracowane dla lasów gospodarczych i obciążone licznymi błędami, utrudniały w znacznym stopniu odbudowę Puszczy jako rezerwatu. Dlatego w opracowanych corocznie przez Dyрекcję KPN planach trzeba było uwzględnić bieżące potrzeby gospodarki rezerwatowej. Zaprzesztao więc niemal całkowicie zrębów zupełnych. Cięcia pielęgnacyjne prowadzi się wyłącznie pod kątem widzenia potrzeb sanitarno-hodowlanych. Czyszczenia wykonuje się rocznie na powierzchni około 300 ha, a trzebieże — na około 500 ha. Do upraw i młodników wprowadza się takie gatunki rodzime, których Puszcza

została całkowicie lub prawie całkowicie pozbawiona, jak modrzew polski, lipa, wiąz, klon, grab, jesion i inne liściaste.

Zalesiono wszystkie zaległe zręby i halizny gatunkami właściwymi dla poszczególnych siedlisk. Utrwalono nieużytki wydmore. Po zakończeniu zalesień, w związku z zaprzestaniem zrębów zupełnych, główny nacisk położono na uzupełnianie luk w młodnikach sosnowych cennymi gatunkami szybko rosnącymi i krzewami.

Podszyty wprowadzono na powierzchni ponad 2000 ha. Do luk w młodnikach oraz w formie podszytu wprowadza się od 1964 r. jałowiec pospolisty, wpływający dodatnio na biocenozę lasu.

Ryc. 2. Pomnik prof. R. Kobendzy i dąb Jego imienia w Krzywej Górze

Fot. Janusz Bobiński

Popieranie w zabiegach pielęgnacyjnych wszelkich domieszek, przestojów i przedrostów sprawia, że w drzewostanach KPN w coraz większym stopniu realizuje się ideę różnogatunkowości i różnowiekowości.

Dzięki opiece nad matecznikami stan zwierzyny podniósł się znacznie. Liczba łosi powiększyła się z 26 do ponad 90 sztuk, saren — z 400 do 800 sztuk, a dzików z 200 do 400 sztuk w porównaniu z okresem początkowym istnienia Parku.

W zakresie inwestycji budowlanych doprowadzono do stanu używalności większość osad służbowych zniszczonych w czasie działań wojen-

nych. Poprawiono stan dróg, budując m. in. w 1961 r. pięciokilometrową szosę asfaltową do Palmir. Mogiła 72 Powstańców z 1863 r. otrzymała w stulecie Powstania nowoczesną oprawę. W 1968 r. minister Wł. Bieliński odsłonił kamień-pomnik ku czci twórcy pierwszych rezerwatów: Granica (1936 r.) i Sieraków (1937 r.) i głównego twórcy podstołecznego Parku Narodowego — prof. Romana Kobendzy.

Wkraczając w nowe dziesięciolecie, Park ma już zaktualizowany i po raz pierwszy dostosowany do gospodarki rezerwatowej plan urzędniczy, personel bogatszy jest w doświadczenia zdobyte dzięki obserwacjom i badaniom oraz analizie naturalnych przemian w rezerwach ścisłych i częściowych.

Prowadzona od 1962 r. akcja likwidacji obcej własności w granicach KPN przyczyni się do powiększenia obszaru lasów i zahamuje nadmierną penetrację gospodarczą, co było główną przyczyną degradacji przyrodniczej Puszczy.

Istnienie podstołecznej Puszczy na obszarze ponad 40 tys. ha, jej znaczenie społeczne — naukowe i rekreacyjne nie jest jeszcze przez wszystkich dostatecznie doceniane. Daje się jednak zauważyć coraz większe zrozumienie potrzeb ochrony przyrody podstołecznej Puszczy, zarówno ze strony miejscowego społeczeństwa jak i szerokiej rzeszy odwiedzających.

Dotychczasowe osiągnięcia budzą nadzieję, że piękne zaplecze leśne Warszawy, jakim może się poszczycić tylko niewiele stolic europejskich, będzie przyrodniczo coraz bogatsze i wspanialsze.